

A JUGOSZLÁV SZOBRÁSZAT I. KIÁLLÍTÁSA

(Olga Petrov Művelődési Központ modern képtára,
Pancsova, 1981 októberében)

Az Entellektüel, Miro Vučo zágrábi szobrász 177 cm magas szobra sudár, még zöld lombkoronával ékes fatörzsre támaszkodik. A törékeny, ingatagnak tűnő lábakon poliészter törzs — elégett emberi maradványoknak vélnénk —, felette a fej. Kihunyt tekintetét a fekete szemüveg mögül a masszív épületre veti. A szobor 1973 és 1978 között jött létre, az épület a távoli XVIII. században határőr-parancsnokságnak épült masszív ház, később egyházi célokat szolgált, szálloda is volt; külalakja is változott, jelenlegi homlokzata a XIX. század végének neo-reneszánsz stílusjegyeit őrzi. Egyikük is, másikuk is az emberi gondoskodás tárgya, az ember korokat átszelő vándorlásának dokumentuma. Az épület: századok óta Pancsova mindennapjainak részese, a szobor: váratlanul termett itt, a járdaszegélyen, október 5-én, a kiállítás megnyitása napján. Senkit sem lep meg, senki sem irtózik a jövevénytől.

Az emberi történelem két ilyen távoli szülöttének néma párbeszédét, találkozásukat, a jugoszláv szobrászat nyolcadik évtizedének első — Pancsován megrendezett — kiállítása tette lehetővé, melynek színhelye nagyjából az említett épület.

A már bemutatott jövevény hátterében, az egykori gabonapiacon, a városi park árnyas területén Čika Jova Zmaj, Kasapinović, Stevica Jovanović, Marko Kulić és a Művelődési Központ, illetve a képtár névadója, Olga Petrov szobra találkozik ezekben a napokban a legmodernebb szobrászati kifejezési formákat képviselő alkotásokkal — Aleksandar Zarin, Kolja Milunović, Olga Jančić, Sava Halugin és mások műveivel, Goldoni Nagy torzójával, Arsić Déli kapujával, Petrić Látnokával. És mint az imént, ez a találkozás sem ejt senkit zavarba. Az érdeklődők figyelemmel szemlélődnek, a dolguk után igyekvők sem haladnak el úgy a műalkotások mellett, hogy egy-egy odavetett pillantásuk ne ígérné a visszatérést, és (talán) csak egyesek válnak tudatos tanúivá a modern szobrászat és az ember hagyományokkal terhes találkozásának.

Valamivel távolabb, az új szálloda előtt, melynek születési éve — éppúgy, mint az Entellektüelé — 1978, a buján zöldellő pázsiton impo-

zans, modern formák: Marinkov Hullám-alakzatai, Vasiljević Totemje, Sarić XV. blokkja. Az Uspenska crkva (a nagyhirű Konstantin Danilo művészi hagyatékával) távolból emelkedő festői tornyai mintha Ivan Kozarić Vasárnapja tökéletes formáival harmonizálnának, Đorđije Crnčević Költő és múzsa-kettősének a múlt századvégi földszintes házakból alkotott védett városképe teremt háttérét.

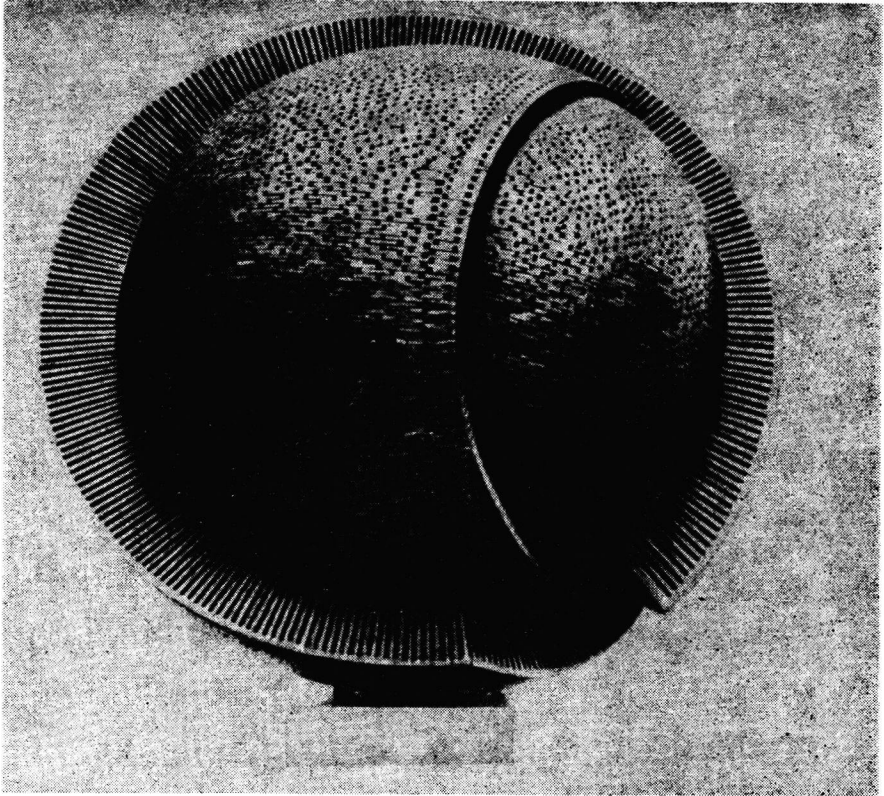
Az alkotások poézise — a régmúlt idők építményeie és a jelenkor műalkotásaié egyaránt — az érzelmek-keltette többértelmű készletként hat az emberre. A régenvolt határőrök parancsnoksági épülete, vagy a Dimitrije Tucović utca földszintes házsora az időállóság varázsával bővíti el a nézőt; tanulságtétel és a képzeletet mozgósító erő. Ezek, és a hozzájuk hasonlító létesítmények a szemlélődőt a régmúlt történések felé csábítják, melyeket a tudat nem volna képes rekonstruálni, annál kevésbé, mert maguk a házak méltóságteljesen hallgatnak csak, általuk ismert titkaikról.

A szobrok, objektumok vagy tárgyak (ahogy tetszik) a plasztikai feladatok olyan egyéni megoldásairól tanúskodnak, melyeket századunk nyolcadik évtizede hozott magával — a szabad formák kibontakozásának harmadik évtizede.

A figurálishoz való hagyományos kötöttség alóli felszabaduláshoz Henry Moor belgrádi kiállítása (1955.) adott erőteljes hozzájárulást. Az általa elindított folyamat a hetedik évtizedben hozta meg a szabad plasztikai formák teljes érvényesülését. Nem túlzás azt állítani, hogy a hetedik évtized a jugoszláv szobrászat fejlődésének történelmi pillanata — szakasza. Aligha várható tehát a nyolcadik évtizedben létrejött alkotásoktól olyan eredmé-

Miro Vučo: ENTELLEKTÜEL
(A kiállítás katalógusából)

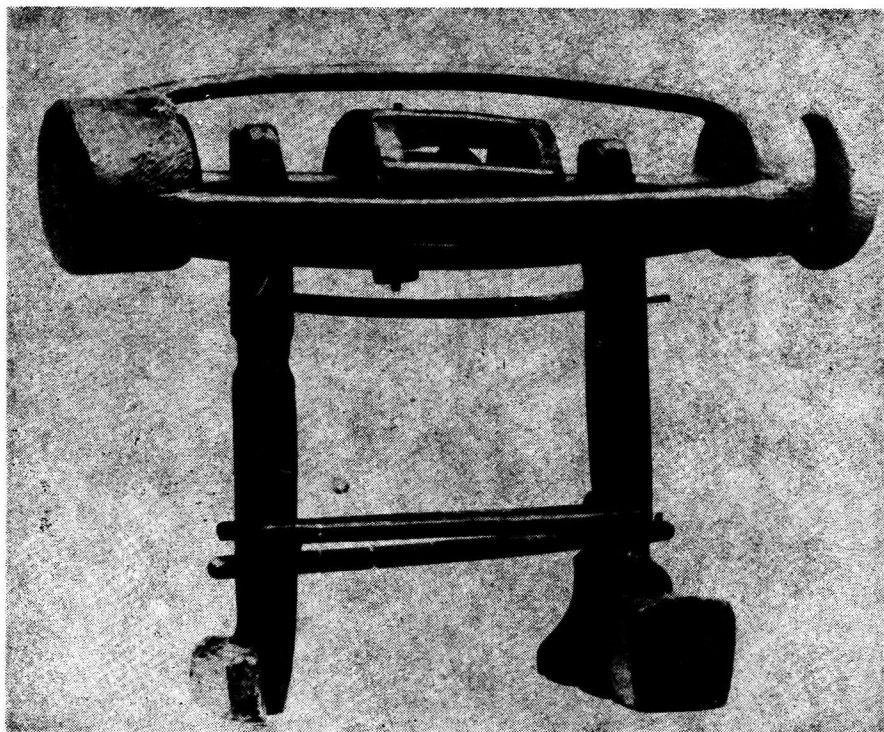

Dušan Džamonja: SZOBOR DP—V.
(A kiállítás katalógusából)

nyek, melyek lényegesen túlhaladnák azt, amit az előző évtizedben elértek.

Szakítva az antropomorfizmussal, a formákon belül kutatva a valóság esztétikumát, a jugoszláv szobrászat a humanisztikus mondanivaló térbeli ábrázolásának számtalan lehetőségét tárta fel.

Ezek az objektumok, melyeket továbbra is szobroknak nevezünk, sajátos kifejezésmódjuk következtében új megközelítést igényeltek. A korai szabad formák asszociatív jelentése, az organikus formák szimbolikus hatása, beilleszkedésük a térbe, a tömeg tactilis értékei és a különféle anyagok szuggesztivitása, az alkotók számos tapasztalata — a fogékonyság bonyolultabb, de szabatos irányultságát követelték meg attól, aki a műhöz közelített, hatását kutatta. A hagyományos formák antropomorf szobrai lehetővé tették, hogy önámító módon „üzenetet” magarázzanak beléjük. A szabad formák ezzel szemben mágikus jelentésüket csak a beavatottak előtt fedik fel, és — más részről — azok előtt, akik nincsenek arra korlátozva, hogy (képzettségük folytán) a műalkotással való kommunikációban a hagyományos módra szorítkozzanak.

Venija Vučinić Turinski: RURALIS TÁRGY
(A kiállítás katalógusából)

Ügyszólván a szabad művészi formákkal párhuzamosan alakult ki egyfajta újszerű viszonyulás is a kulturális hagyaték iránt. Feltárultak a régi városközpontok értékei, a letűnt idők és stílusok hatása a modern kor emberének racionalizmussal terhelt pszichikumára. A múlt építészeti emlékeivel folytatott talányos párbeszédben formálódott a műtárgy kötetlen megközelítése. Mind gyakrabban került sor a szobrokkal (szabad formákkal) is ilyen dialógusra. A szimbolikus jelentés és a mágikus erő, melyet a történelmi urbánus környezet és a szabad formákban megjelenő műalkotások sugároznak, a jelenkor társadalmi tudatának jegyei.

Az alkotás szabadsága, mint a szabad ember ismertető jege, a plasztikai kifejezések korábban elképzelhetetlen változatosságában, a dogmák alóli felszabadultságban nyilvánul meg. A kulturális hagyaték pedig, éppen a jövő érdekében, a társadalom különleges védelmét élvezi.

A szabad szobrászati forma az utóbbi két évtized során, mint a kollektív tudat elfogadott kifejezése, a forradalom grandiózus emlékműveiben, a kegyelet és a győzelem jelképeiben csúcsondott. Džamonja, Živković, Logo, Bogdanović és mások alkotásai a Šumaricán, a Kozarán, a Sutjeskán, a Kadinjačán és még annyi felé — melyek nélkül a modern jugoszláv szobrászatról alkotott kép nem volna teljes —, a mo-

dern szobrászati alkotás kommunikativitásának és értékének ékesen szóló dokumentumai. Éppen ezért nem keltenek a pancsovai szemlén kiállított alkotások sem gyanút a nézőben, nem tűnnek idegen anyagnak a város testén, és a vidékiesség elhalásáról tanúskodnak. Ilyen megfontoltságból szemére lehetne vetni a szervezőnek, hogy megfelelő fotódokumentáció felhasználásával nem törekedett teljesebbé tenni a bepillantást a nyolcadik évtized szobrászatába. A batinai csata emlékművétől a felújított Sremska Mitrovica-i emléktemetőig megtett út ugyanis hatásosan tükrözi nemcsak a poézis értelmezésének változásait, hanem a plasztikai kifejezőmód fejlődését is, a modern Jugoszláviában. A nyolcadik évtizedben alkotott emlékművek minden bizonnyal az utóbbi tíz év szobrászatának mellőzhetetlen mérföldkövei.

Amennyiben egyetértünk abban, hogy az emlékművek — legalábbis a jelentősebbek — mindannyiunk előtt ismereteseek, a továbbiakban az itt kiállított műalkotásokkal foglalkozunk.

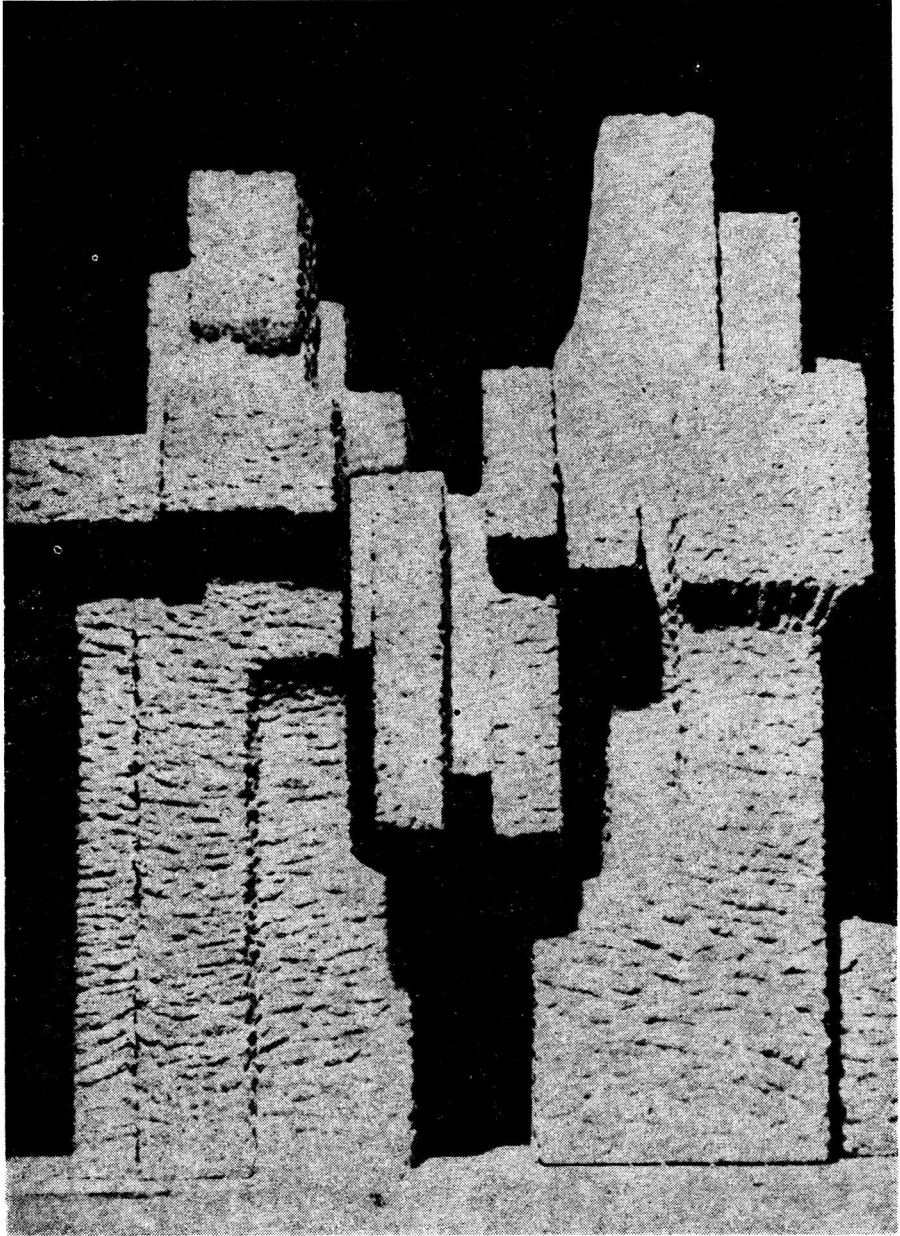
Az első, ami felhívja magára a figyelmet, *Dušan DŽAMONJA* szobra, mint a modern jugoszláv szobrászművészet kikristályosodott irányjelzője és mérföldköve. A Skulptura dp-V. a szenzibilitás következetes tárgyiasítása révén, civilizációnknak arra a pillanatára irányul, azt fogja át a maga teljességében, melynek a szerző is részesévé vált. A strukturális összetettség mértani letisztultsága és az organikus életerő kettőssége, amely mintha a tömeget feszültségben tartó erővel kelne birokra, a felismerhetőség és a talányosság, a racionalitás és az emocionalitás varázsát sugározza egyidejűleg. Ez az aprólékos gonddal kidolgozott, monumentális méretű faszobor rendelkezik mindazzal a sugesztivitással, mely nélkülözhetetlenül szükséges ahhoz, hogy egy tárgy a térben önállóan és önmagáért létezhesen.

A másik, ugyancsak díjazott mű *Milije NEŠIĆ* Mrdalica vagy Manipulacija című alkotása. A mindannyiunk által ismert gyermekjátékok egyszerűségével demisztifikálja az alkotás tényét, megfosztva attól a dicsfénytől, mely mint a kiválasztottak tevékenységét övezte, alkotó játékoságra, az autentikus értékek kutatására csábítva.

A szigorúság és a gondtalan játék mint két pólus között sorakoznak fel a nyolcadik évtized szobrászainak alkotásai.

A válogatás alapján bizvást állíthatjuk, hogy az antropomorf szobor, a maga hagyományos felfogásában, úgyszólván teljesen eltűnt. Szintúgy megállapítható, hogy a *szabad forma* révbe jutott. Egyes szobrászok munkái — azoké, akiknek alkotómunkája nyomán közel három évtizede a modern jugoszláv szobrászat formálódik — adnak sajátos jelleget ennek a kiállításnak is.

Ana BEŠLIĆ Krležája hosszú évek kutatásának végső mesteri metamorfózisa: kerekded, öblös formák, tömör, impresszív kavics-szerű portré, melyet mintha csak a természet erői formáltak volna ilyené. A bronz nemes anyaga, az emberi tartalom sejtetése az organikus forma enyhe ritmusán át, a fény játékának hatására ezt a „kavicsot” meghökentően vitálissá teszi.

Momčilo Krković: KATAKLIZMA
(A kiállítás katalógusából)

Raul GOLDONI Nagy torzója mintha az életerős biológiai tömeget hívná segítségül: nemesebbé tenni a modern nagyváros funkcionális és fagyos térségeit.

Venija VUČINIĆ-TURINSKI kitartóan alkotja a maga mágikus „rurális tárgyait”. A megformált néprajzi eredetű szerkezetek gyakorlati használatra való alkalmatlansága onnan származik, hogy számtalan képzettársítás köti őket egyes hasznos, az ember számára létfontosságú eszközökhöz, a művész pedig ezekbe a „rurális tárgyakba” a fennmaradás, a tartósság szimbólumának jelentését plántálja. Maga a tárgy (szerkezet), saját bonyolultságának biztonságában, ami eleve kizárja, hogy egy konkrét funkcióval legyen azonosítható vagy arra leszűkíthető, többszörösen összetett üzenetet hordoz, a rurális hagyaték rejtélyes vonzerejének szertartásos felkutatására csábít. Az ember érdeklődését a múlt visszapergetése és a múlt sajátosságait hordozó tárgyak iránt a támaszt kereső, urbanizálódott lény szorongásának lehetne tekinteni, aki tudatában van annak, hogy természeti környezetéhez fűződő kapcsolatának megszakítása emberi teljessége megcsonkítását jelentené. Fiatal művésztársát, *Sava HALUGINT* is a ma már funkciójukat veszített népművészeti tárgyak plasztikai külalakja ihlette meg, éppúgy mint *Tone DEMŠART*, aki varázserejű Složenicáját kínálja fel a nézőnek.

Olga JANČIĆ a Plodovi élettől duzzadó tömegével tölti be a teret. A megtermékenyülés, a zsenge burjánzás ritmusát formáló alkotás az élet mágikus megújódását, az élő természet lényeges sajátosságai megsemmisíthetetlenségét szimbolizálja.

Mira JURIŠIĆ mintha a megkövesedett láva metszeteiből dermesztette volna egyé a semmibevesző anyagot három domborművén, a görcsös ellenállás és a térbe meredő jel szuggesztív vízióját formálva meg ezáltal.

Momo KRKOVIĆ tektonikus plasztikáját puritán ünnepélyessége eleve emlékművé nemesíti. Humánus tartalma az ember menhiri állhatatosságán, az építés racionalizmusának méltóságteljes ritmusán és az ősi példa, az erődítmény rejtélyes hatásán keresztül tömörül elmélyült formulává.

Boško KUČANSKI a fa és a kötél szerkezeti harmóniája útján szabadítja fel e két anyag szimbolikus jelentését, a szabad forma, a jelentést hordozó anyagok tactilis és strukturális kontrasztjának drámai hangszerelésében.

Ante MARINOVIC életre keltette a márványt, korszerű koncepcióban tárva fel e hagyományos, nemes anyag minden jelentését, minden lehető kisugárzását.

A fiatal *Pavle PEJOVIĆ* (Glava, 1980.) a kissé fanyar, de méltóságteljes emberiség impresszív, mágikus jegyében tömörítette az évtized tapasztalatait. A múlt idő által barázdált bronztömb, az emberi arc vázlatosan odavetett, mégis felismerhető vonásaival nyugtalanságot kelt, de a vaskos, monolitikus „maradék” még mindig képes kivetíteni magá-

Pavle Pejović: FEJ
(A kiállítás katalógusából)

ból a méltóságteljes életet-élés és a reménykedés mindent magába foglaló drámáját.

Kosta ANGELI RADOVANI, a Dunja XV-ben, jól ismert poézisével azt a tartós izgalmat idézte fel, melyet a nő által ihletett életerős plasztika humánus tartalma, elbűvölő ritmusa és életrengése kelt.

Miloš SARIĆ Blok XV-je az őseredeti zengésű modern mágia lenyűgöző jegyeinek reprezentánsa.

Sava STANKOVIĆ és *Drago TRŠAR* a formák dinamikájával és az anyag szépségével jelentkeztek, mint a korszerű technológia és az érzelmi telítettség hírnökei.

Šime VULAS Tvrdalj és *Aleksandar ZARIN* Magijska ruka című alkotása a fa- illetve bronzszobrászat méltóságteljes szimbólumaivá emelkedett, egy olyan művészeti ág képviselőjeként, mely a hatodik évtized kezdetén, a műtermek zugaiból indult el, hatalmas utat téve meg, amíg megtalálta autentikus kifejezőmódját a világ szobrászatának összefüggéseiben.

Az emberhez való ragaszkodás, az ember felé fordulás mind a felsorolt alkotások esetében, mind azok többségénél, melyekről itt nem esett szó, valamint egyeseknél a kiállításról kimaradt művek közül is (Olga Jevrić, Oto Logo, Branko Ružić, Miodrag Živković, Pavle Radovanović, Vojin Bakić és mások) a nyolcadik évtized szabad szobrászati kifejezési formáinak szilárd humanisztikus megalapozottságáról tanúskodik.

Jugoszlávia szobrászai az *egyensúly* konceptusát kínálták fel: egyrészt a műszaki fejlődés, a racionális, az ipari szabatos jellegtelensége, másrészt az ember érzelmi felszabadultságának gazdag képzelőerővel koncipiált jegyei, az alkotó játék, a jelenkor nemzedékének személyes vonásait magukon viselő formák között.

Elmélyülésük a leghumánusabb szándékok szférájában, emberhez való ragaszkodásuk a szabad formák iránti, váratlanul fellépő társadalmi elkötelezettségből ered, amit a hetedik évtized érlelt be, mint lenyűgöző üzenetet a jövő felé, amit a nyolcadik évtized fogalmazott meg. A Henry Moor-i készítés vitális és organikus formáiból a műtermekben folyó kutatásokban kristályosodtak ki a mi égővünk autentikus szimbólumai, a ránk jellemző humánus tartalmak, mint az időben és a térben való jelenlétünk művészi transzformációi.

Dušan Džamonjának a múlt évtized közepén elhangzott szavai parafrázálásával: „Szeretném, ha munkám és eddigi eredményeim arról az alkotási szabadságról és szellemi törekvésekről tanúskodnának, amit az a társadalom teremtett meg, melynek én is tagja vagyok, és hogy a társadalom illetően erkölcsi támogatása legnagyobb eredményeinek egyike lenne” — bizalommal és érdeklődéssel várjuk a jugoszláv szobrászat jövő évi kiállítását.

Fordította Szöllösy Vágó László

Rezime

I pančevačka izložba jugoslovenske skulpture (Savremena galerija Centra za kulturu „Olga Petrov”, Pančevo, oktobar 1981.)

Susret najsavremenije sadašnjosti i minule prošlosti. Povod za nemi dijalog čovekovih dela iz vekovima udaljenih trenutaka ljudske istorije — slobodnih oblika kao savremenog rešenja plastičkih zadataka sa prastarim objektima gradskog središta — jeste prva pančevačka izložba jugoslovenske skulpture osme decenije. Poetika jednih i drugih deluje na čoveka moćnim podsticajem mašte, mobilizira emocije racionalizmom opterećenog savremenog čoveka.

A slobodni oblici zahtevaju novi pristup delu. Autor ovaj pristup nalazi na paralelama odnosa prema kulturnoj baštini: simboličko značenje i magijska snaga kojom na savremenike deluje istorijsko urbano okruženje, i umetnička kreacija slobodne forme, oznake su društvene svesti ovog trenutka.

Sloboda stvaralaštva, kao obeležje slobodnog čoveka, ogleda se i u ranije neprihvatljivoj raznovrsnosti plastičkog izraza i oslobođenosti dogmi. Oslobođanje od stega vezanosti za figuru znatno je doprinela izložba Henrija Mura (Henry Moor) u Beogradu, 1955. i podstaknuo je uzlet slobodne plastične forme već naredne decenije, a osmu deceniju obeležavaju ne samo dela ovde izložena, već — kao usvojeni izraz kolektivne svesti — i grandiozna obeležja Revolucije, znamenja pieteta i trijumfa: u Šumaricama, na Kadinjači, Kozari, Sutjesci... — kao neizostavni međaši pregleda skulpture minule decenije.

Napred izloženo dobija konkretni sadržaj u drugom delu napisa gde autor izlaže svoje utiske o pojedinim stvaralocima, prikazom njihovih dela izloženih u Pančevu.

Summary

First Exhibition of Yugoslav Sculpture in Pančevo (Contemporary art Gallery, Culture Centre „Olga Petrov”, Pančevo, oct. 1981)

Meeting of the most contemporary present and the past. An opportunity for the dialogue between men's masterpieces devided by the centuries each of them representing a moment of human history — free forms as contemporary solutions of plastic tasks, among the ancient buildings — this is the exhibition of Yugoslav sculpture in Pančevo. Poesia, both of the formers and laters, effects us by stimulating our fantasy, mobilizing emotions, rationalizing contemporary people.

Free forms demand new ways of attending the piece. The artists found these ways on the parallels of cultural inheritance: symbolic meaning, magic strenght of effecting the historically urbanised surroundings, artistic creation of free forms; are the characteristics of sence at this moment.

Free creativeness, as a characteristic of free man, is found in the heterogeneous plastic expression, and ignoration of dogmas. Henry Moore's exhibition

in Belegade (1955) has contributed to the liberation from the ties of this sphere of art, and stimulated the development of free plastic form as soon as the next century.

This 8th decade is represented not only by these pieces which can be find on this exhibition, but — by the accepted expression of collective sence — and grandious characteristics of the Revolution.

This article recieves it's essence in the second part of this meeting, when author describes his own impressions on some artists, by showing their works which participate on this exhibition.